

VICTOR CHERESTEȘIU HÁTRAHAGYOTT MUNKÁIBÓL

(IV) BEM JÓZSEF FELLÉPÉSE ÉS AZ 1848—49-ES FORRADALOM ÚJ SZAKASZA ERDÉLYBEN

1. Bem béktű politikája

1848 decemberében Bem tábornok fellépésekor a forradalom helyzete Erdélyben bonyolult és meglehetősen zavaros volt: forradalmi és ellenforradalmi elemek keveredtek mind a magyarok, mind a románok és szászok mozgalmába. Bem József, a lengyel nép régi szabadságharcosa vezette Bécs védelmét Windischgrätz herceg ellenforradalmi seregével szemben. Alig menekült meg onnan, máris felajánlotta szolgálatát a magyar kormánynak. Meggyőződése volt, hogy abban a történelmi pillanatban a forradalom sorsa Magyarország szabadságharcának ügyéhez kapcsolódott. Kossuthtól azt a megbízatást kapta, hogy december elsejétől vegye át azoknak a csapatoknak a parancsnokságát, amelyeknek Erdélybe kellett indulniuk. Fellépésével új szakasz kezdődött a forradalomban.

Bem hadseregének jellegzetessége volt, hogy soraiban Európa különböző népeinek fiai vettek részt: lengyelek és olaszok mellett ott találjuk a bécsi légió egyetemi hallgatókból és technikusokból álló tagjait. A lengyelek, olaszok és németek azért jöttek, hogy az európai forradalom ügyéért harcoljanak, amelyet két retrográd birodalom: a Habsburgok és Romanovok birodalma nagymértékben veszélyeztetett.

Miután Csúcsánál és Bánffyhunynál megverte a császári csapatokat, december 25-én elfoglalta Kolozsvárt. Itt nyomban kiáltványt tett közzé, melyben arról biztosította a lakosságot: nem azért jött, hogy a népeket elnyomja, hanem azért, hogy a zsarnokság ellen harcoljon. Felhívta a románokat is, a szászokat is: borítsanak fátylat a múltra, szakítsanak Ausztriával, és csatlakozzanak a népszabadság ügyéhez (G. Barițiu: *Părți alese din istoria Transilvaniei* II. Sibiu, 1890. 396).

Bem tábornoknak azt a politikáját, mely arra irányult, hogy létrejöjjön a népek közös frontja a szabadság kivívására és megvédésére, a magyar nemesek és arisztokraták uralkodási vágya és bosszúálló szándéka mellett keresztelte a magyar kormány és különösen Kossuth politikája is. „A lényeges különbség Kossuth és Bem között ott volt — mutat rá Tóth Zoltán —, hogy a közös célok, az abszolútizmus elleni és a szabadságért és függetlenségért vívott harcon kívül, Kossuth a magyar elem uralmának fenntartását is célul tűzte ki“ (I. Tóth Zoltán: *Magyarok és románok*. Budapest, 1966. 237). Bem a népek szabadságáért harcolt, Kossuth viszont a magyar nemzet szabadságáért küzdött anélkül, hogy feladta volna más népek fölötti uralma fenntartásának gondolatát.

Bem hadseregének gyors előnyomulása pánikot keltett a császári csapatok parancsnoki körében. Utóbbi arra sarkallta a 14 szászból és 7 románból álló vé-

delmi komitét, hogy forduljon segítségért a Havasalföldön állomásozó cári csapatokhoz. A román vezetők többsége a népek szabadsága legfélelmetesebb ellenségét látta a cárizmusban, s tiltakozott a cári csapatoknak a Román Fejedelemségekbe való bevonulása ellen; most ellenszegült behívásuknak is. Végül mégis Şaguna álláspontja győzött, mely szerint a magyarok szörnyű bosszújától csak a külső beavatkozás mentheti meg. A döntés értelmében elindult Nagyszebenből Bukarestbe Andrei Şaguna és Gottfried Müller szász tanár, akikhez Brassóban egy gazdag román kereskedő és egy szász szenátor csatlakozott, hogy Lüders cári tábornokkal tanácskozzanak.

A helyzet ilyen alakulása, melyet nem láthattak előre a román vezetők, súlyos csapást mért politikájukra. Keserűen csalódnuk kellett az alkotmányos Ausztria, az 1848 novemberében megnyitott kremseri általános országgyűlés iránt táplált illúziójukban, hiszen Ausztria kénytelen volt beismerni gyengeségét azzal, hogy segítséget kért Európa legretrográdabb és legzsarnokabb hatalmától.

Kétségtelen, hogy a cári csapatok parancsnokságához előterjesztett kérelem ellenforradalmi tett volt, mert az ellenforradalmi erők hatalmának Erdélyben való kiterjesztéséhez vezetett. Igaz ugyan, hogy a Havasalföldön állomásozó csapatok csak azután mozdultak ki állomáshelyükről, miután megkapták az osztrák csapatok parancsnokságának ilyen célzatú hívását, s azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a szász és román burzsoázia léte forgott veszélyben, mivel őket „hazaárulóknak“ tartották, de mindezek mégsem változtathatták meg a cári csapatokhoz intézett felhívás ellenforradalmi jellegét.

Nem szabad azonban megfeledkezünk arról, hogy a Román Nemzeti Komitét abban az időben nem képviselte az erdélyi románok forradalmát. A forradalmat a lándzsások tízezrei és halált megvető vezetői: Avram Iancu, Ion Buteanu, Axente Sever, Simion Balint, Nicolae Solomon s más prefektusok és tribunusok vívták. Ők a jobban kiképzett és felszerelt haderők elől a hegyek közé vették be magukat, s kimondhatatlanul nehéz körülmények között harcoltak a földért és nemzeti szabadságért anélkül, hogy a cár segítségét kérték volna.

Petőfi Sándor: Bem

2. Az osztrák és cári csapatok kiűzése.
A Román Nemzeti Komitét elmenekülése.
Bem felhívásai

A mintegy 5000 katonát számláló cári haderőnek Erdélybe való bevonulása nem változtatta meg a háború menetét. Bem hadserege március 11-én elfoglalta Nagyszebent, 19-én pedig Brassót. Mind az osztrák, mind a cári csapatok futva

vonultak vissza Havasalföldre. Az osztrák csapatok csupán a gyulatehervári várat tudták megtartani; az Érchegység vidékét a román paraszthadsereg védelmezte. A katonai helyzet ilyenyszerű alakulása miatt sok szász és román polgár menekült Havasalföldre. Elmenekült a Román Nemzeti Komité is, mely már nem volt hatással az erdélyi eseményekre. A kialakult helyzetre jellemzőnek tartjuk, hogy mintegy 80 román értelmiségit — köztük Bärnuțiu, Barițiu, Cipariu — úgy kezelték Havasalföldön a megszállók és a konzervatív helyi vezetők, mint forradalmárokat, és letartóztatták őket.

1849. március 21-én, tehát két nappal Brassó bevétele után, Bem kiáltványt intézett Erdély lakosságához, melyben arra szólította fel a magyarokat, szászokat és románokat, hogy vessenek véget a nemzeti torzszalkodásnak. Hasonló felhívással fordult az egyik lándzsás csapat parancsnokához, Nicolae Solomonhoz is. A Szászvárosban keltezett levelet Anton Kurz német forradalmi vezető írta, Bem hadsegéde. Az üzenet rámutatott arra, hogy be kell szüntetni az Erdély lakossága között dúló háborút, amely a kölcsönös irtó-háború formáját öltötte (Románia Szocialista Köztársaság Akadémiája kolozsvári Történelmi Levéltára, Kemény József gyűjteménye).

De a magyar kormány és Erdély kormánybiztosai, Beöthy, majd az 1849. január végén kinevezett Csányi, nem értettek egyet Bem megbékélési politikájával. Valóban, először Kossuth, majd Csányi is érvénytelennek nyilvánította a Bem kihirdette közkegyelmet. Viszont megalakult egy „vadászcsapat“, melynek az volt a feladata, hogy sorra vége a román falvakat, valamennyi „bűnrel“ gyanúsított személyt letartóztasson. Ugyanakkor Csányi kormánybiztos „vérbíróságokat“ állított fel, amelyek halállal büntették a „hazaárulókat“ és a nemesi udvarokat feldúló „banditákat“. Ezek a bíróságok ezrével hozták a kivégzési ítéleteket, nemcsak a román, de a magyar parasztok ellen is. A magyar kormánybiztosok kegyetlenkedéseiről írta 1858-ban Engels, hogy azok szükségtelenek voltak és nélkülözték a politikai érzéket (Marx—Engels *Művei*. Román kiadás. XIV. 147).

(V) KÍSÉRLETEK A KÉT FORRADALOM EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK LÉTREHOZÁSÁRA

1. A magyar szabadságharc európai jellege 1849 áprilisa után

Bem győzelmes hadjárata következtében Erdély — az Érchegység vidéke kivételével — a magyar forradalom övezetévé vált. A magyar forradalom 1849. április 14-én csúcspontjához érkezett: az országgyűlés megfosztotta trónjától a Habsburg uralkodóházat. A döntés válasz volt az olmtői „alkotmányra“, melyben Ferenc József császár megfosztotta Magyarországot az elődje által is szentesített összes alkotmányos jogaitól. Megjegyzendő, hogy néhány román képviselő: Murgu, Dragos és S. Pop megszavazta a trónfosztást, és e történelmi sorsforduló idején a forradalom táborában maradt. A Habsburgok trónfosztása hatalmas jelentőségű történelmi tett volt. „... a magyar háború — írta Engels a *Neue Rheinische Zeitung* 1849. május 19-i számában megjelent *Magyarország* című cikkében — nagyon hamar elvesztette kezdeti nemzeti jellegét... végérvényesen európai jelleget [öltött]... Ha Magyarország függetlenné válik, Lengyelországot helyreállítják, Német-Ausztriát Németország forradalmi gyűjtőpontjává teszik, Lombardia és Itália önma-

gától eléri függetlenségét — e tervek véghezvitelével az egész kelet-európai államrendszer szét lett volna zúzva...” (Marx—Engels *Művei* 6. Budapest, 1962. 500).

Tudnivaló volt, hogy „Európa zsandárja”, a cár, a legitimizmus oszlopa nem fogja túrni a Habsburg uralkodóház trónfosztását, s hogy minden erejét latba veti a magyar forradalom elfojtására.

2. A román forradalom övezete. A románok tárgyalási készsége. Dragoş tragikus békeküldetése. A román és magyar forradalmi erők szétforgácsolódása

A román forradalmi övezet Erdély egyik kis területét, az Érchegység vidékét ölelte fel; ez magában foglalta Abrudbánya és Topánfalva egész körzetét, valamint a marosillyei, zarándi, tordai és bánffyhungyadi hegyvidéket. E terület lakossága mintegy 150 000 lelket számlált, emellett az ide visszavonult mezőségi légiók katonáinak ezreit. Ez a társadalmi és nemzeti felszabadulásért küzdő sereg 30—40 000 főből állott, de csak 1300—1400-nak volt tűzfegyvere. Harcukat rendkívül nehéz körülmények között vívták; „...az egész világtól elválasztva, elhagyatva és elfelejtve éltünk — írta Iancu —, mit sem tudva arról, hogy mi történik a hegyeken túl”.

A magyar vezetők meg voltak győződve arról, hogy a képzett tiszteket nélkülöző, kevés fegyverrel rendelkező román sereget nem lesz nehéz legyőzni. Erre vall Csutak őrnagy azon levele is, mely feltétel nélküli kapitulációra szólította fel a románokat. Pédig abból a válaszból, melyet Buteanu küldött, nemcsak a saját nemzeti létéért felkelt nép öntudata tűnik ki, de az az óhaja is, hogy létrejőjön a román—magyar megegyezés. „Vajon nem kíséreltük-e meg — kérdezi Buteanu — hogy szövetségre lépjünk önökkel a szabadság kivívásáért, csupán azt szabva feltételként, hogy ismerjék el nemzetiségünket? Vajon nem akartunk-e baráti kezet nyújtani, hogy teljes jogegyenlőségünket biztosítsák? Higgycék el, eljárt az idő a népeket elnyomó politika felett” (Silviu Dragomir: *Ion Buteanu*. Bucureşti, 1928. 46).

Csutak őrnagy minden eredmény nélkül tért vissza, nem sikerült az érchegységbeli románokat meghódításra kényszeríteni. Ilyen helyzetben ajánlotta fel szolgálatait Ioan Dragoş, a magyar országgyűlés egyik választott román képviselője. Ő arra vállalkozott, hogy közvetít az érchegységbeli románok és a magyar vezetőség között a megbékélés érdekében. Dragoş Kossuth megbízásából tárgyalt Abrudbányán a parasztsereg vezetőivel, akik fegyvernyugvást kértek a tárgyalások idejére. Kossuth visszautasította a fegyverszüneti javaslatot, s döntéséről értesítette a magyar csapatok parancsnokságát. Dragoş életét veszélyeztetve is folytatta a tárgyalásokat, hogy véget vethessenek a magyarok és románok közötti harcoknak. Május 6-án Hatvani, ez a könnyű sikerekre vadászó kalandorparancsnok rajtaütésszerű támadással elfoglalta Abrudbányát, mivel hogy a románok bíztak a fegyverszünetben. Itt letartóztatta Buteanu, valamint Dobra prefektusokat. A havasiak nyomban bekerítették Abrudbányát, majd megverték Hatvani csapatait; a városi magyar lakóinak nagy része: férfiak, asszonyok és gyermekek áldozatul estek a román lándzsások bosszúszomjának. Maga Hatvani is alig tudott elmenekülni. De közben felakasztatta Buteanut. Dragoş viszont, akiről tévesen azt hitték a lándzsások, hogy áruló, ők maguk koncolták fel. „A megegyezés — írta Tóth Zoltán — valamely nemzetiséggel soha oly közel nem volt, mint a románokkal 1849 májusában. Kossuth hibájául kell felrónunk, hogy túlságosan a meghódításra helyezte a súlyt, inkább erőt igyekezett mutatni, és az indokolt fegyvernyugvásba nem ment bele” (I. Tóth Zoltán i.m. 242).

Júniusban a magyar csapatok báró Kemény Farkas parancsnoksága alatt újabb támadást indítottak a havasiak ellen, de súlyos veszteséget szenvedtek, és kénytelenek voltak visszavonulni. Július elején az ifjú forradalmár Vasvári Pál vezetett újabb hadjáratot a hegyekben, de a funtinellai ütközetben száz meg száz magyar honvéd mellett ő is elesett. Itt semmisült meg a bécsi légió is. Vasvári halála annál tragikusabb, mivel ő volt az, aki a forradalmi magyar sajtóban rámutatott arra, hogy a magyar arisztokráciának a román paraszttal szemben tanúsított embertelen magatartása idézte elő a román parasztok felkelését (lásd *Pesti Hírlap*, 1849. május 25).

A románok elleni harcokban a magyar forradalom jelentős erői pusztultak el. Emellett — amint arra a *Honvéd* című lap 1849. július 11-i száma rámutatott — a románok által megszállva tartott terület körülzárása az erdélyi magyar hadseregnek majdnem a felét lekötötte. Ilyenformán az a tény, hogy a két forradalom között nem sikerült megegyezést létrehozni, egyaránt gyengítette mind a két tábornokot, és gyorsította a forradalom tragikus végkifejlését.

3. A magyar közigazgatás alatt élő románok és szászok pacifikálásának kérdései

1849 márciusától májusig Bemnek mintegy 30 000 emberből álló hadsereget sikerült szerveznie, melyben a magyarok és székelyek mellett románok és szászok is részt vettek. E ténnyel kapcsolatosan írta Barițiu, hogy Bem „hat hét alatt többet tett, mint hat osztrák tábornok hat hónap alatt” (G. Barițiu i.m. 485—486). 1849. április elejétől május közepéig — kevesebb mint hat hét alatt — a Bem vezette magyar hadsereg elfoglalta az egész Bánságot, s csak Temesvár vára maradt a császáriak kezén.

A forradalmi magyar hadsereg győzelmeit a magyar nagybirtokosok arra szertették volna felhasználni, hogy az erdélyi románok pacifikálását sietessék, mégpedig a parasztok feletti hatalmuk érvényesítésével. Jellemző, hogy még Csányi kormánybiztos is, aki pedig szívéen viselte az erdélyi magyar nemesek ügyét, 1849. április 28-án kiadott rendeletében kénytelen volt egyes földesurak önkényeskedését elítélni. Vannak a körülményeken nem okult „zsarnokok” — hangzik a rendelkezés —, akik engedetlenek a törvényekkel szemben; volt jobbágyaikat, jöllehet azoknak többé nem uraik, erőszakkal is robotra kényszerítik anélkül, hogy számot vetnének azzal, hogy cselekedeteikkel új parasztlázadás üszkét hinthetik el (G. Barițiu i.m. 776).

Bem távollétét kihasználva, egyes „vérbíróságok” a nemesség uralmának „megerősítését” célzó újabb terrorcselekményeket vittek végbe. Egy ilyen bíróság ítélte halálra Stephan Ludwig Roth szász tanárt, s végeztette ki május 11-én a kolozsvári Fellegvárbán.

Az Erdélybe visszatérő Bem, felháborodva a „vérbíróságok” elkövetett embertelenségeken, ezeket írta Kossuthnak: „...je me vois forcé de prendre quelques mesures rigoureuses contre les Commissaires du Gouvernement qui en Transylvanie feraient bientôt maudire le nom d'Hongrois” (Kénytelen vagyok szigorú intézkedéseket foganatosítani mindazok ellen a kormánybiztosok ellen, akik különben meggyűlöletnek a magyar nevet Erdélyben. Hof- und Staatsarchiv. Wien, Kabinettsarchiv, Geheime Akten, Schwarzenberg-hagyaték. Karton 14, nr. 531). Ez alkalommal újabb nyilatkozatot tesz közzé, melyben ezeket mondja: „Nagy fájdalommal kell látnom, hogy azok is, akik a szabadságért vérüket ontották, hibásan értelmezve az igazi szabadságot, elnyomnak és zsarnokoskodnak... Meg akarom erősíteni a magyar kormányzásba vetett hitet és szeretetet” (A nyilatkozat szövegét Bălcescu

Ghicához intézett június 22-i leveléhez csatolta; lásd. Ghica: *Amintiri* II. 63—66). A lengyel tábornok jól látta, hogy a forradalom ügye érdekében a magyar kormányköröknek meg kell változtatniuk a románokkal kapcsolatos politikájukat (lásd Czetz: *Bem's Feldzug in Siebenbürgen in den Jahren 1848 und 1849*. Hamburg, 1850. 273).

(VI) A KÖZÖS FORRADALMI ARCIVONAL MEGTEREMTÉSÉT CÉLZÓ TÖREKVÉSEK FOKOZÓDÁSA

1. Európai síkon

A haladó nézeteket valló férfiak már a forradalmi mozgalmak kezdetekor tisztán látták, hogy a forradalmak győzelméhez elengedhetetlenül szükséges a népek összefogása a reakció ellen. Az 1848—1849-es események nagy kortársai, Marx és Engels a Kölnben megjelenő *Neue Rheinische Zeitung*ban egyesülésre buzdították a népeket, hogy leverhessék az ellenforradalmi erőket. Engels már a forradalom első hónapjaiban rámutatott arra, hogy a valóságos összefogás csak az összes népek szabadságának és jogegyenlőségének elismerése alapján érhető el. „A forradalmasodott Németországnak — írta Engels 1848. június 18-án — ... saját szabadságával egyidejűleg proklamálnia kellett volna az általa eddig elnyomott népek szabadságát is“ (Marx—Engels *Művei* 5. Budapest, 1961. 73). Ugyancsak Engels mutatott rá az 1847. november 29-én mondott beszédében: „Nem szabadulhat fel az a nemzet, mely ugyanakkor továbbra is elnyom más nemzeteket“ (Marx—Engels *Művei* 4. Budapest, 1959. 396).

A lengyel emigránsok is a forradalmi összefogásért dolgoztak. A lengyel emigráció a forradalomban végig feladatának tartotta, hogy békét hozzon létre a magyarok, románok és szerbek között az osztrák abszolutizmus és cári zsarnokság elleni közös harc érdekében. A győzelmes erdélyi magyar hadak főparancsnoka, Bem tábornok kiáltványaiban forradalmi egyesülésre hívta fel a magyarokat, románokat és németeket. Murguval megbeszélte a cári elnyomással szembeni lengyel ellenállás megszervezésének kérdéseit is, ezt támogatták volna az erdélyi Érchegységben tömörült, Iancu vezette parasztseregek.

A magyar vezetők közül a magyar kormány párizsi megbízottja, Teleki László kapcsolatban állt a havasalföldi és moldvai emigránsokkal, s arról győződött meg, hogy a románokkal és szerbekkel való megbékélés nélkül nem lehet létrehozni a népek forradalmi arcvonalát.

A népek közös harcának eszméje lelkesítette a cseh demokratikus köröket. „Elérkezett az ideje annak — írta 1849 áprilisában a radikális demokrata beállított-ságú cseh lap, a *Lipa Slovanska* —, amikor a népeknek össze kell fogniuk, hogy elháríthassák a régi rabláncok újrakovácsolását“ (Karl Obermann: *Die Internationale Solidarität in der Revolution von 1848—1849*, lásd *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*. Berlin, 1965. 839).

A forradalmi erők egyesítése végett tanácskozott 1849. május 18-án Párizsban Czartoryski herceg, Teleki László, Pulszky Ferenc, az angliai magyar ügyvivő és Rieger volt cseh képviselő.

2. Bălcescu tevékenysége egy román—magyar szövetség létrehozásáért

Magheru tábornok, a havasalföldi forradalom egyik volt vezetője már 1849 márciusában felhívta Kossuth figyelmét arra, hogy a cári intervenció nem fog a dunai fejedelemségekre korlátozódni, s ki fog terjedni a magyar forradalom ellen. Felvetette a román—magyar szövetség s egy román légió szervezésének gondolatát, amely a magyar hadsereg mellett harcolna (Akadémiai Könyvtár. Bukarest, kéziratok, 1060. 242/5 és 326/8). Magheru javaslatai nem találtak megértésre a magyar vezetők köreiben.

A román—magyar forradalmi szövetség létrehozásáért folytatott tevékenység a következő hónapok folyamán szervezettebb formát öltött. Április 13-án írta Bălcescu Konstantinápolyból Golescunak: „... felhatalmazásom van, hogy tárgyaljak és meg-egyezzek a szerbekkel és a magyarokkal“ (Opere, IV. 154). Ahogy megérkezett a magyar táborba, nyomban hozzákezdett küldetése teljesítéséhez: hogy az erdélyi románok és magyarok közötti háború befejeződjön, hiszen a harcok gyöngítették mindkét forradalmi táborát, s az ellenforradalomnak kedveztek. Számot vetve azzal, hogy a Habsburgok trónfosztásával a magyar szabadságharc európai jellegűvé alakult át, Bălcescu mindent elkövetett, hogy megnyerje a románokat a közös arcvonalt eszméjének. Amint Kovács Endre magyarországi történész írja, május és június hónapban a megbékélés legjelentősebb szorgalmazói a román forradalmárok voltak, mindenekelőtt Nicolae Bălcescu (Kovács Endre: *Magyar—délsláv megbékélési törekvések 1848—49-ben*. Budapest, 1958. 131).

Annak köszönhetően, hogy szoros kapcsolatban állt az erdélyi román vezetőkkel, Bălcescu jól ismerte a magyar nemesség társadalmi és nemzeti korlátait. Igyekezett tehát meggyőzni a magyar vezetőket, hogy mondjanak le a nemzeti szupremáciáról, ha őszinte fegyverbarátságot akarnak a román néppel. Bălcescu ugyanakkor *Az erdélyi románok mozgalma 1848-ban* című cikkében ezeket írta: „A havasalföldi forradalmárok egy pillanatra sem feledkeztek meg arról a szolidaritásról, amely őket a román nemzet összes ágaihoz köti“ (Opere I. București, 1953. 335).

A megegyezés útjában állt azonban a magyar vezetőkörök nacionalizmusa. Jellemző, hogy Batthyány Kázmér külügyminiszter június 27-én szükségesnek tartotta hangsúlyozni (holott a cári csapatok már átlépték Magyarország határait), hogy „...vagyuk és céljuk az erdélyi és bánági románok asszimilálása“. Erre jegyezte meg Bălcescu keserűen: „Semmit sem felejtettek és semmit sem tanultak“ (Opere IV. 197). Ez a nagy román forradalmár minden nehézség ellenére folytatta megkezdett munkáját, bízva abban, hogy a magyar kormány változtat addigi politikáján, s hogy a vezetés olyan emberek kezébe kerül, akik kevesebb ellenséges érzelmet táplálnak a nemzetiségekkel szemben, mert — vallja — ilyen emberek mégis vannak a magyarok közt (i.m. 209).

Bălcescu a cárizmus elleni harc továbbvitele mellett volt, még a magyar forradalom veresége esetén is. Június végén két fiatalembert küldött Iancuhoz azzal az üzenettel: „próbálja Bemet meggyőzni, hogy vállalja egy főként román vagy — nemzetiségre való tekintet nélkül — teljesen erdélyiekből álló mozgalom vezetését“ (i.m. 206).

A román—magyar forradalmi testvériség gondolatát karolta fel az *Espatriatul* című lap, amelyet a havasalföldi forradalmár író, Cezar Bolliac szerkesztett Brassó-

ban. Hasonló célokat tűzött maga elé a *Democrația* címen Sigismund Pap román követ szerkesztésében Pesten megjelenő lap is; a lap szerkesztőjével szorosan együttműködött Nicolae Bălcescu.

3. A július 14-én elfogadott „Projet de pacification” (békítési tervezet). A két forradalom közeledése

A magyar kormány csak július 14-én fogadta el Bălcescu azon javaslatát, melyet a magyar országgyűlés román képviselőivel együttműködve dolgozott ki. Így jött létre a békítési tervezet („Projet de pacification”), melyet a román emigráció nevében Bălcescu és Bolliac, magyar részről Kossuth kormányzó írt alá. Ez biztosítja a magyarországi románok nemzeti jogait, a parasztságra vonatkozóan leszögezi az összes feudális szolgáltatások megszüntetését, az egyes földesurak által a parasztságra kényszerített szerződések érvénytelenítését. Az utóbbi rendelkezés is bizonyítja, hogy a parasztságnak a forradalom idején mindig küzdenie kellett a birtokos nemesség elnyomó kísérlete ellen. Ugyanakkor azt tanúsítja, hogy a román vezetők Bălcescuvval az élen magukévá tették a parasztság követeléseit. A békítési tervezetnek a parasztkérdésre vonatkozó pontjai Tóth Zoltán megállapítása szerint (i.m. 246) megközelítették az agrárdemokrácia követelményeit, mely a népek — nemcsak vezetőrétegeik — összefogásának legfőbb feltétele volt.

A tervezet a román légió megalakításával kapcsolatban feltételeket is tartalmazott. A légióknak a magyar hadsereg oldalán az emberiség szabadságát fenyegető cári Oroszország és Ausztria ellen kellett volna harcolnia.

Július 28-án a Szegeden tartott országgyűlés megszavazta a nemzetiségi törvényt, mely azt célozta, hogy megbékítse a románokat és szerbeket, s megnyerje őket a forradalom ügyének. Ez volt az utolsó törvény, melyet az 1848 júniusában megválasztott országgyűlés elfogadott. A magyar hadsereg már a kapituláció küszöbén állt a törvény elfogadásakor, s így az nem változtatható az események menetén.

A békítési tervezet aláírása után Bălcescu nyomban az Érchegységbe ment, ahova azonban csak július végén érkezett meg. Iancu augusztus 3-án a magyar kormányhoz írt levelében leszögezi, hogy túl késő román—magyar szövetséget kötni — a cári csapatok már a Maros völgyén nyomultak előre —, de semlegeséget ígér a magyar hadsereggel szemben. E levelet Bălcescu augusztus 8-án adta át Kossuthnak, aki nyomban arra utasította Bem tábornokot, hogy a magyar csapatok tartózkodjanak a „montagnards”-ok (havasiak) elleni harcoktól. Ha Kossuth három hónappal korábban, 1849 májusában adott volna ki fegyverszüneti parancsot, akkor, amikor Dragoș Iancuvval tárgyalt, az erdélyi események más irányba fejlődhettek volna. De bármilyen későn jött is létre Bălcescu tárgyalásai nyomán az egyezség, nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a két forradalom — a románoké és a magyaroké — közeledett egymáshoz, hogy megszületett a mindkét oldalon megerősített fegyverszünet.

4. Román—magyar forradalmi testvériesülési törekvések Erdély egyes nyugati részein, főként Biharban

Sok román vezető és országgyűlési képviselő: Eftimie Murgu, Aloisiu Vlad, Ioan Dragoș, Ioan Gozman, Alexandru Buda, Sigismund Pap és mások, bár állandóan küzdeniük kellett a magyar nemesség nacionalizmusával, részt vettek a ma-

gyar forradalomban, a hadi helyzettől függően Pestről Debrecenbe költöztek, majd onnan ismét Pestre, aztán Aradra és Szegedre. Dragoş szerepet vállalt a Habsburgok debreceni trónfosztásakor is, ő később a béke követeként vállalt missziójában esett el, Hatvani támadása miatt. E vezetők magatartása hatással volt a román lakosságra, amelynek soraiból katonák ezrei kerültek ki s vettek részt a magyar hadseregben. Teljesen románokból álló zászlóaljok is alakultak, amelyekben az altisztek és tisztek szintén románok voltak. Ilyen volt a vitézsége miatt Bem által is becsült 55. honvéd zászlóalj. Többségében románokból állt a 29., 49., 58. és 73. zászlóalj. A császári hadsereg száz meg száz fogságba esett román katonája állt be Bem hadseregébe. Így, mialatt az Érchegységben a parasztsereg kíméletlen háborút folytatott a magyar csapatok ellen, mert azok meg akarták hódítani a havasiakat, sok, máshol vívott csatában román és magyar katonák vállvetve küzdöttek az osztrák és a cári csapatok ellen.

5. Németek a magyar forradalomban

A Bem vezette hadsereg győzelme lehetőséget adott arra, hogy ismét szóhoz jussanak azok a németek, akik már előbb csatlakoztak a magyar forradalomhoz. 1849. március 26-án Gött nyomdász kiadja a *Kronstädter Zeitung* című újságot. Ebben teszi közzé cikkeit Anton Kurz, aki külső munkatársa volt a Bălcescu és Laurian szerkesztette *Magazin istoric*nak is; az említett lap hasábjain láttak napvilágot Maximilian Moltke költő versei, aki Erdély összes lakóinak jogegyenlőségéért szállt síkra (Carl Göllner: *Die Siebenbürger Sachsen in den Revolutionsjahren 1848—1849*. Bukarest, 1967. 216—217). Kurz a hadműveletekben is részt vett, s Bem egyik hadsegéde volt.

6. Iancu álláspontja a román—magyar kérdésben

A román parasztsereg vezetője, a „hegyek királya” — ahogy hõn szeretett népe nevezte — nem volt ellensége a magyar népnek, viszont ellensége volt a dölyfös magyar birtokos nemesség zsarnoki hatalmának. Amint a magyar emlékirók feljegyezték róla, a harcokban kímélte az emberi életet, s megpróbálta visszafogni a bosszúvágytól fûtött borzalmas cselekedeteket. Az 1848 őszi és 1849 téli harci hullám lezajlását követõ tavaszon Iancu késznek mutatkozott arra, hogy béketárgyalásokat folytasson a magyar kormánnyal, természetesen feltételként szabva meg a románok nemzeti jogainak elismerését, valamint a parasztság követeléseinek teljesítését. A tárgyalások sikertelenségéért nem Iancu, hanem a magyar kormány a felelõs. Simonffy alezredeshez küldött válaszlevelében Iancu fájjalja a háborúskodást, mert — amint mondja — „a természet egyazon hazába helyezett, hogy földje megmûvelésén együtt verejtékezzünk és közösen élvezzük édes gyümölcseit” (*Transilvania*, 1877. 54—56).

Már csak az a tény is, hogy a forradalom leverése után Iancu egy hónapon át menedéket nyújtott Bălcescunak, akit az ellenforradalom pribékjei üldöztek, mutatja, hogy az erdélyi vezetõ értékelte a nagy forradalmi demokrata törekvéseit, hogy Iancu nem állt távol a népek testvériesülésének eszméitõl.

7. Bem és Murgu utolsó kísérlete a 48-as forradalom ügyének megmentésére

Bem a temesvári vereség után sem adta fel a küzdelmet, hanem mindent elkövetett a forradalom megmentésére. Ebben a Iancu vezette román parasztsereg segítségére számított. Augusztus 14- és 15-ének éjjelén Facsád mellett hosszú beszél-

getést folytatott Murguval, a román forradalmárral, aki Iancu táborából tért vissza a Bánságba. A beszélgetést Juraschek uradalmi tisztartó kihallgatta, arról jelentést küldött az osztrák hatóságoknak (Kriegsarchiv, Wien, Schriften des Kriegsgerichtes, 1849; Deák Imre: *Bem utolsó esztendeje*, lásd *Székelység*, 1934; Kovács Endre: *Bem József*. Budapest, 1954. 634—635; I. D. Suciú: *Revoluția de la 1848 în Banat*. București, 1968. 235).

A lengyel forradalmár abban reménykedett, hogy a román és magyar forradalmi erők egyesítésével visszafoglalhatja Erdélyt, mely — amint maga mondotta — valóságos természetes erőd. Ez volt az utolsó kísérlet, hogy az erők egyesítése útján a forradalom ügyét megmentsék. Sajnos, ezek a tervek az adott körülmények között megvalósíthatatlanok voltak, sőt a helyzet annyira rosszabbodott, hogy augusztus 19-én Bem is kénytelen volt elhagyni Erdélyt, ahol annyi győzelmet aratott.

ZÁRSZÓ

1848-ban és 1849-ben Erdélyben és Magyarországon nemzeti jellegű harcok folytak, melyek nagymértékben összefonódtak az elnyomott parasztság és a földesurak közötti antagonizmusokkal. Ezeknek a harcoknak az emlékéét a nacionalista történetírók évtizedeken át arra használták fel, hogy megmérgezzék a viszonyt ezen országok népei között. A polgári történetírók elhallgatták vagy minimalizálták annak a ténynek a jelentőségét, hogy mind a románok, mind a magyarok, valamint a lengyelek, németek, szerbek, csehek és mások soraiban voltak tisztán látó hazafiak, akik a népek közötti egyetértést szorgalmazták, s olyan barátság gondolatát ápták, amely a nemzeti jelleg és nemzeti jogok kölcsönös tiszteletére alapozódik. Azok a haladó gondolatok, amelyeket ezek a hazafiak az 1848—49-es forradalmi mozgalmak idején hirdettek, az Európa eme térségében együttélő népek közös szabadságküzdelseinek, az emberiség haladásáért vívott harcának legjobb hagyományai közé tartoznak.

Részlet a szerző Străduințe spre unirea popoarelor din Transilvania în anii revoluționari 1848—1849 című könyvtervezetéből.

